

УДК 329.78+69

Роман Ралко

**РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ РУХУ
СТУДЕНТСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИХ ЗАГОНІВ (1962–1989 РР.)**

У статті проаналізовано радянську історіографію щодо проблеми діяльності студентських будівельних загонів в СРСР. Зроблено висновки, що дана проблема досліджувалася переважно через історико-партійний аспект, методологічною основою яких були підходи марксистсько-ленінської теорії, розглядалися окремі аспекти у їх діяльності, велика увага приділялася економічній доцільності організації загонів та ролі комсомолу в цьому процесі, акцентувалася увага на виробничій діяльності поза навчальному плані. Автором виділено основні етапи у розвитку радянської історіографії руху студентських будівельних загонів. Методологічну основу публікації становить загальнонаукові принципи об'єктивності, системності та історизму, а також методи історичного дослідження – періодизації, історико-порівняльний, історико-системний.

Ключові слова: комсомол, історіографія, студентство, суспільно-корисна праця, молодіжний рух.

Сучасний розвиток вітчизняної історичної науки вимагає пошуку нових методологічних засад та логічних узагальнень, актуалізує необхідність напрацювання інноваційних підходів при вивченні історичних явищ і процесів, розширення дослідницького інструментарію. При цьому розгляд будь-якої проблематики повинен ґрунтуватися на основі теоретичних здобутків попередників, що забезпечить подальший ефективний аналіз та об'єктивне відображення минулого. Відтак ґрунтовне вивчення такого питання, як діяльності студентських будівельних загонів, вимагає всебічного аналізу та характеристики різноманітної наукової літератури, що представлена роботами з методологічних засад історії ХХ ст., проблем суспільно-політичного життя в СРСР та УРСР другої половини ХХ ст., з історії діяльності студентських будівельних загонів.

Метою статті є дослідження одного з вище перерахованих аспектів даної проблеми, а саме комплексний аналіз радянської історіографії руху студентських будівельних загонів. Варто відзначити, що до сьогодні дана проблематика не була виділена в об'єкт окремого дослідження, що і становить наукову новизну нашої роботи.

Перші дослідження пов'язані з діяльністю студентських будівельних загонів з'являються в першій половині 1960-х рр. Одне з перших досліджень, яке присвячене участі студентства у нарощуванні економічного потенціалу СРСР, стала монографія Ю. Толипін «Школа коммунистического труда на целине» [1], в якій звертається увагу на основні причини освоєння цілинних земель та на активну участь у цьому процесі студентської молоді.

У колективних дослідженнях – «Студенческие строительные отряды: проблемы и перспективы» [2], «Студенческие отряды – эффективная форма политического, трудового, нравственного воспитания студенческой молодежи» [3], «Студенческая целина» [4], автори досліджують проблемні сторони виробничої діяльності та організації повсякденного життя студентських будівельних загонів у період зародження і становлення руху, вносили пропозиції для покращення у подальшому розвитку студентського руху.

Проблеми морального і патріотичного виховання студентства шляхом залучення до системи студбудзагонів та участі молоді в будівництві народногосподарських об'єктів, організацію та проведення студбудзагоновцями агітаційних і пропагандистських заходів на місцях дислокації досліджують Е. Ольховський [5] та В. Житенев [6].

Основні аспекти організації безконфліктного міжособистісного спілкування у процесі виробничої діяльності в умовах студентського будівельного загону та необхідні рекомендації з цього питання для командирів і комісарів студбудзагонів подано у працях Л. Уманського [7–8], І. Петрова і А. Семенченка [9], В. Бовкуна [10].

На середину 1970-х рр. з'являються праці, темою досліджень яких стають узагальнення вимог щодо дотримання правил охорони праці та техніки безпеки у студентських будівельних загонах. Дану проблематику розглядали Ж. Амерханова [11], Р. Евсеева [12], Л. Швалев [13]. У 1980-ті рр. ці аспекти знайшли своє відображення у публікаціях таких дослідників, як В. Андрієнко [14], С. Аніфімов [15], С. Бережний [16], П. Мікшта [17], праці яких цитують нормативно-правові документи, що регламентували відносини у сферах охорони праці та техніки безпеки.

Таким чином, у публікаціях 1960-х – першої половини 1970 рр. студентські будівельні загани розглядалися переважно в контексті комуністичного виховання, у зв'язку з чим основна увага приділялася виховному значенню руху. У той же час не акцентувалася увага на проблемах, що

виникали в процесі організації виробничої діяльності студентської молоді з боку вузівського, районного, крайового чи центрального керівництва. В цілому, тематика досліджень 1960-х – першої половини 1970 рр. мала більше пропагандистський, а ніж науковий характер. Рух визнавався продовженням кращих традицій ВЛКСМ по допомозі у спорудженні та відбудові найважливіших об'єктів народногосподарського комплексу радянської держави, засобом формування висококваліфікованого спеціаліста, крім цього, зверталася увага на економічну та виховну ефективність руху студентських будівельних загонів.

На середину 1970 – кінець 1980 рр. спостерігається якісно новий етап у дослідженнях студентського будівельного руху. У цей період розглядалась історія зародження і становлення студентського будівельного руху, роль у цьому процесі громадських організацій (зокрема ВЛКСМ / ЛКСМУ). Досліджувалась форми об'єднань студентів, організаційна структура загону всіх рівнів (від лінійного до Всесоюзного студентського будівельного загону), вивчалися статутні документи, визначалися їх специфічні особливості, аналізувався взаємозв'язок діяльності штабів студентських загонів з комітетами комсомолу, які виступали ініціаторами створення студентських будівельних загонів, подавалася оцінка якісних змін у їх структурі.

Суттєвою відмінністю у дослідженнях другої половини 1970-х – середини 1980-х рр.. стало приділення уваги негативним явищам, що мали місце у студентських будівельних загонах та повторювалися з року в рік, а саме, низькій рівень організованості та недисциплінованості учасників руху, що викликано появою так званої «обов'язковості», тобто примусового залучення студентської молоді до участі у будівельних загонах під час літніх канікул. Якщо у 1960-тих рр. у загони потрапляла лише студентська еліта, то на середину 1970-тих рр. участь у системі студентських будівельних загонів стала обов'язковою для кожного студента. У 1970-тих рр.. у дослідженнях відкрито стали критикуватися і проблеми нераціональної організації керівними органами і адміністрацією ВНЗ щодо визначення напрямків використання студентської праці. На наш погляд, причиною зміни загального курсу та тематики робіт у цей період стало втілення в життя Статуту КПРС (1971 р.), зокрема, одного з його положень про розвиток критики та самокритики, яка повинна була виявити протиріччя, невирішені проблеми та труднощі, що панували в радянському суспільстві [18, с. 6].

Особливу увагу потрібно звернути на дослідження Е. Артемьева [19–23], який дослідив стан компартійного керівництва діяльністю студентських будівельних загонів, показав роль компартійних організацій різних рівнів у питаннях, які стосувалися становленню та розвитку студентського руху, їх діяльності по збільшенню виробничої ефективності загонів. Автором приділено увагу аналізу організаційно-політичної єдності загону, ідейно-виховній і громадській роботі, що проводилася студентськими будівельними загонами, а, також, ролі трудового семестру в підготовці висококваліфікованих спеціалістів. На думку Е. Артемьева, студентські будівельні загони стали тим середовищем, яке надавало змогу безперервно готувати спеціалістів для різних галузей народного господарства.

У цей період зростає роль досліджень студентства як особливої категорії громадян, вивчення ціннісних орієнтирів і особистісних характеристик бійців студентських будівельних загонів, крім того, автори розробляють рекомендації командирам і комісарам щодо вирішення різноманітних проблем у загоні та спілкуванню з бійцями студентських будівельних загонів. Особливу увагу варто звернути на дослідження Ю. Платонова [24–25]; М. Тітма і Е. Саара [26], Л. Рубіной [27], В. Шепеля [28]. У дослідженні Ю. Платонова «Студенческие отряды: психологические очерки» [25], автор звертає нашу увагу на негативних явищах, що вкорінилися у середовищі студентського будівельного руху. На його думку, «перебудова», яка розпочалася у радянській державі у другій половині 1980-х рр., повинна викликати й «нову хвилю» відродження студентського будівельного руху, яка має перетворити його на школу виховання громадянськості, соціальної і трудової зрілості серед студентської молоді. Ю. Платонов виокремив наступні принципи діяльності загонів у «нових умовах»: повна добровільність, економічна рентабельність і самоуправління.

Результати економічної і виробничої діяльності студентських будівельних загонів вивчали А. Безбородов [29], Е. Голубчик [30], І. Васильев, А. Щербо [31]. Дослідники акцентують увагу на тому, що виробіток у студентських будівельних загонах нерідко був вищим, а ніж у трудових колективів. Проте автори критично відносилися до того, що студенти нерідко працювали по 12–14 годин на день, що, не могло не впливати на їх фізичний стан. Звичайно, що автори не могли обійти і те, що із-за тривалого робочого дня мало приділялося уваги ідейно-політичним заходам як у середині студентського будівельного загону, так і серед місцевого населення. Дослідники, розглядаючи географію виробничої діяльності студентських будівельних загонів, відзначали, що велика частина студентів виїздила на роботу за межі своєї республіки, у райони, що найбільше потребували трудових ресурсів. Автори високо оцінюють трудовий внесок студентських

будівельних загонів у розбудову соціалістичної економіки, у створення соціальної інфраструктури в найвіддаленіших регіонах радянської держави.

Важливими у контексті дослідження діяльності студентських будівельних загонів є праці Т. Фінікова [32] та В. Фінікова [33], що були опубліковані у середині 1970 рр. У їх дослідження акцентується увага саме на діяльності українського студентства у загонах, його участі у виконанні народногосподарських планів радянського керівництва по освоєнню цілинних земель Казахстанської РСР та Далекого Сходу РРФСР. Автори зосереджують увагу на економічних показниках діяльності студбудзагонів, доцільності використання на будівельних об'єктах країни, прослідковують кількісний та якісний склад загонів, досліджують роль компартійних органів по їх створенню та діяльності, а також звертають нашу увагу на великий поза виробничий внесок у поширення радянської ідеології (проведенні політичної та суспільно-корисної роботи) серед місцевого населення.

Аналізу принципів керівництва студентськими будівельними загонами, прав і обов'язків командирів та комісарів присвячено дослідження Л. Нікітінського [34], колективна монографія В. Ліяскіна, Г. Ермошіна, В. Приступко [35]. У цих роботах автори показують закономірний взаємозв'язок виробничих показників студентських будівельних загонів у робочий період з якісною організацією підготовчого періоду.

Проблему взаємовідносин студентських будівельних загонів з господарськими організаціями та підприємствами при укладанні договірних зобов'язань, правовий аспект діяльності студбудзагонів досліджував Г. Ермошкін. Результатом його роботи стала монографія «Студенческий отряд и хозяйственная организация: правовые вопросы» [36], де автор аналізує всю наявну юридичну літературу і нормативно-правову базу діяльності студентських будівельних загонів, надає методичні рекомендації (що особливо важливо), як потрібно укладати договори між студентськими загонами і приймаючими організаціями, крім того, акцентує увагу на правилах прийому та звільнення від обов'язків членів загону, в першу чергу його керівного складу, аналізуються нормативно-правові особливості трудової дисципліни, техніки безпеки, права і обов'язки підлітків у студентському будівельному загоні. На його думку, студентські загони повинні бути самостійними під час укладання договорів з господарськими організаціями.

Як і у попередні роки, велике значення у радянській історіографії надавалося дослідженням медичного і санітарно-гігієнічного забезпеченню у діяльності студбудзагонів. Подібні теми розробляли А. Маренго [37], А. Аврамов і Н. Ялижко [38], П. Бронзов [39].

На кінець 1980-х рр. одним з головних напрямків у дослідженнях постає питання соціального виховання студентської молоді. Переваги трудового виховання через участь у будівельному русі розкривали у своїх працях С. Губіна [40], Н. Іванов і Т. Грищенко [41].

Проблеми естетичного і морального виховання студентської молоді досліджувала О. Зорова [42]. Автор приходять до висновків про те, що основною метою трудового виховання було сформувати повагу до праці та відчуття відповідальності за довірену справу. Акцентуючи увагу на тому, що найбільш повно досягти цієї мети можна шляхом залучення молоді до системи студбудзагонів.

Для даного періоду досліджень діяльності студентських будівельних загонів характерною була наявність досліджень щодо діяльності та ролі партійних комітетів по формуванню, організації виробничої діяльності та керівництву студентськими загонами. Дану проблематику в своїх дослідженнях піднімали А. Кочергін, А. Дубнов [43], А. Заварзін [44], А. Корольов [45], Т. Шмельова [46]. Висновки науковців, щодо ролі компартії в цих процесах, зводяться до наступних тез: 1) партійне керівництво рухом студентських будівельних загонів впливало з суспільно-політичної системи радянської держави, а саме домінуючої ролі комуністичної партії, яка була керівною силою всього життя радянського суспільства; 2), увага, що приділялася партійними комітетами студентським будівельним загонам, мало позитивне значення, адже це підіймало відповідальність адміністрацій ВНЗ, народногосподарських органів, союзних міністерств у забезпеченні роботою студентських загонів як у виробничій сфері, так і у суспільній; 3) у багатьох випадках партійне керівництво вбивало ініціативу, що походила від студентських колективів.

На думку В. Приступко, у дослідженнях ролі комуністичної партії у студентському будівельному русі, можна виділити три напрямки: 1) Більш-менш об'єктивне відображення ролі КПРС і парторганізацій у їх підтримці та відносинах з студентськими будівельними загонами; 2) Суттєве перебільшення їх ролі, пов'язування успіхів у становленні і розвитку руху з умілими діями партійного керівництва, виділення одним з напрямків діяльності партійних організацій у роботі з студентською молоддю (варто відзначити, що даний напрямок переважав у радянській історіографії); 3) Показ діяльності студентських будівельних загонів з мінімальним втручанням партійних організацій [47, с. 8–9].

Як справедливо відзначають всі дослідники, велике значення мали постанови, що приймалися Радою Міністрів СРСР, у тому числі спільно з ЦК КПРС, для визначення статусу студентських будівельних загонів у радянському суспільстві, матеріально-технічного забезпечення в умовах дефіциту і фондування матеріалів та механізмів.

У дослідженнях О. Карпукіна, І. Мостико [48], А. Безбородова [49], Н. Шостаковського [50], увага приділяється аналізу діяльності Комуністичної спілки молоді (або як називали її комсомол) як безпосереднього організатора студентських загонів. Дослідники доводять, що саме комсомол побачив у практиці діяльності перших студентських будівельних загонів змогу організації масового руху, активного залучення студентства до вирішення загальнодержавних, народногосподарських завдань. Аналіз досвіду формування і діяльності студентських будівельних загонів дозволив науковцям зробити висновки, що практично вся робота по організації студентських будівельних загонів, від їх формування у ВНЗ до діяльності на різних ділянках народного господарства, здійснювалася комітетами комсомолу. У міру великої кількості роботи по організації студентських будівельних загонів комітети комсомолу створювали штаби студентських загонів, які входили до їх структури. Ми погоджуємося з твердженням цих дослідників, що завдяки організації студентських загонів комсомол суттєво закріпив своє положення у політичній системі та суспільстві радянської держави, отримав авторитет серед народногосподарських органів, що стало визначальним значенням для розвитку Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоді (ВЛКСМ).

На кінець 1980-х – початку 1990-х рр. інтерес до діяльності студентських будівельних загонів занепадає, що пов'язано із суспільно-політичними трансформаціями кін. ХХ ст., які відбувалися у радянській державі. На перше місце у дослідженнях стали виходити питання економічної ефективності студентських будівельних загонів, а також, аналіз негативних сторін у організації третього трудового семестру. Становище студентського будівельного руху в умовах «перебудови» розглядали А. Коршунов та О. Шкаратан [51], Ю. Воронков [52]. У дослідженнях А. Гуркіна [53], Л. Марченка [54], О. Фролкина [55] аналізувався накопичений досвід учасників студентського трудового руху і основні досягнення, які були на кінець 1980-х рр. Проте, на нашу думку, недоліком даних робіт є те, що дослідники лише розглядали й так очевидні проблеми, що постали перед організаторами руху студентських будівельних загонів в «нових умовах», але жодних шляхів для їх вирішення авторами запропонували не було.

Варто окремо звернутися до дисертаційних досліджень радянських вчених, побудовані на прямій залежності успішної діяльності студентських будівельних загонів від керівної ролі ЦК КПРС і ЦК ВЛКСМ. К. Жуков [56], І. Кисельов [57], В. Перепелкін [58], А. Піскун [59], І. Есманович [60] єдині у висновку, що студентські будівельні загани, як форма громадського самоуправління студентів і різновид молодіжного трудового колективу, виправдали себе повною мірою, забезпечивши формування різнобічно розвинутої особистості майбутнього спеціаліста, який був відповідальний за свої вчинки і володів навиками господарської та управлінської діяльності.

Таким чином, проаналізувавши радянську історіографію руху студентських будівельних загонів, ми можемо виділити у її розвитку два головні періоди: 1) 1962 р. – середина 1970-х рр. – поява перших робіт, що висвітлювали діяльність студентських будівельних загонів, роботи мали більше пропагандистський, аніж науковий характер, чітко прослідковується ідеалізація руху; 2) друга половина 1970-х – кінець 1980-х рр. – дослідження мають науковий характер, дослідники розглядають різні аспекти, які були пов'язані з діяльністю студентських будівельних загонів (від формування загонів до правил техніки безпеки у ньому), на відміну від попереднього періоду, науковці виділяють і негативні явища, що корінилися у загонах.

Аналіз радянської історіографії руху студентських будівельних загонів показав, що запропонована тема досліджувалася переважно через історико-партійний аспект, методологічною основою яких були підходи марксистсько-ленінської теорії. У залежності від мети свого дослідження автори аналізували окремі аспекти діяльності студентських загонів. Значна кількість досліджень присвячена досвіду партійних осередків ВНЗ з керівництва студентськими будівельними загонами, аналізувалася роль комсомолу в цьому процесі, досліджувалася економічна доцільність діяльності загонів, акцентувалась увага на виробничій діяльності поза навчального плану та ін. Проте, багато питань і проблем дослідниками в цей період не розглядалися або ж не в достатній мірі досліджені. Радянські науковці мало уваги приділяли таким питанням, як історія зародження та розвитку студентських будівельних загонів, правового регулювання їх діяльності, недостатньо вивчена культурно-масова та інтернаціональна діяльність студентів під час трудового семестру, не розглядалися причини спаду руху студентських будівельних загонів, а також в недостатній мірі аналізувалися протиріччя і труднощі, що виникали в його середовищі.

У цілому ж радянськими дослідниками створено досить широку історіографічну базу з питання вивчення історії студентських будівельних загонів, яка слугує орієнтиром для подальшого комплексного наукового дослідження даної проблеми.

Список використаних джерел

1. Толыпин Ю. М. Школа коммунистического труда на целине. М.: Молодая гвардия, 1962. 139 с.
2. Студенческие строительные отряды: проблемы и перспективы / [упоряд. Н. Б. Абаева]. Алма-Ата: Изд-во Казахский штаб Всесоюзного студенческого строительного отряда, 1971. 153 с.
3. Студенческие отряды – эффективная форма политического, трудового, нравственного воспитания студенческой молодежи / [упоряд. Н. П. Фролов]. Кишинев: Изд-во Статистика, 1971. 273 с.
4. Студенческая целина: Сб. статей / [упоряд. Я. П. Тарасенко]. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовский инженерно-строительный ин-т, 1973. 174 с.
5. Ольховский Е. С. Годы студенческие. О коммунистическом воспитании будущих специалистов. Л.: Лениздат, 1972. 161 с.
6. Житенев В. А. Годы студенческие. М.: Знание, 1972. 47 с.
7. Уманский Л. И. Поэтапное развитие группы как коллектива // Коллектив и личность. М.: Наука, 1975. С. 77–87.
8. Уманский Л. И. Психология и педагогика работы комсорга. М.: Изд-во Молодая гвардия, 1984. 206 с.
9. Петров И. Г., Семенченко А. Важный фактор становления личности (из опыта работы студенческих строительных отрядов). М.: Знание, 1975. 76 с.
10. Бовкун В.В. Образ жизни советской молодежи: тенденции, проблемы, перспективы. М.: Высшая школа, 1988. 142 с.
11. Амерханова Ж. Трудовой семестр. Алма-Ата: Казахстан, 1975. 31 с.
12. Евсеева Р. В. Студенческий строительный. М.: Изд-во Молодая гвардия, 1975. 143 с.
13. Гонин И. П., Имайкин Г. А., Швалев Л. Н. Охрана труда в студенческих строительных отрядах. М.: Изд-во Стройиздат, 1975. 72 с.
14. Андриенко В.М. Санитарно-гигиеническое обеспечение и охрана труда в студенческих строительных отрядах. М.: ЦНИИСП, 1983. 46 с.
15. Анфимов С.А. Охрана труда в студенческих строительных отрядах. К.: Вища школа, 1982. 95 с.
16. Бережной С. А. Охрана труда в студенческих отрядах. М.: Моск. рабочий, 1980. 144 с.
17. Микшта П. С. Охрана труда в студенческих строительных отрядах: Учеб. Пособие. Вильнюс: МВССО ЛитРСП, 1980. 104 с.
18. Устав КПСС. Утвержден XXII съездом, частичные изменения внесены XXIII XXIV съездами КПСС. М.: Издательство политической литературы, 1982. С.6.
19. Артемьев Е. Ф. Студенческие отряды и коммунистическое воспитание молодежи (1959–1975): Учеб. Пособие. М.: Изд-во Молодая гвардия, 1978. 105 с.
20. Артемьев Е. Ф. Студенческий отряд: вопросы и ответы. М.: Молодая гвардия, 1987. 318 с.
21. Артемьев Е. Ф. Ступени возмужания. История, опыт патриотического движения студенческих отрядов. М.: Изд-во Молодая гвардия, 1983. 254 с.
22. Артемьев Е.Ф. Героический путь Ленинского комсомола: события, факты, цифры. М.: Молодая гвардия, 1980. 273 с.
23. Артемьев Е.Ф. Комсомол – активный помощник партии по трудовому воспитанию вузовской молодежи в студенческих строительных отрядах (1959–1974). Казань, 1975. 207 с.
24. Платонов Ю. П. Социально-психологические аспекты управления студенческими трудовыми коллективами. Л.: Изд-во Ленинградский ун-т, 1986. 93 с.
25. Платонов Ю. П. Студенческие отряды: психологические очерки. Л.: Изд-во Ленинградский ун-т, 1988. 174 с.
26. Саар Э.А., Титма М. Молодое поколение. М.: Мысль, 1986. 254 с.
27. Рубина Л.Я. Советское студенчество: социологический очерк. М.: Мысль, 1981. 207 с.
28. Шепель В. М. Управленческая психология. М.: Изд-во Экономика, 1984. 247 с.
29. Безбородов М. Трудовой семестр: студенческие отряды и воспитание подростков. М.: Изд-во МГУ, 1973. 58 с.
30. Голубчик Е. М. Товарищ отряд: О студенческих строительных отрядах. Саранск, Мордов. кн. изд-во, 1989. 100 с.
31. Васильева И., Щербо А. Отряд идет в наступление. Горький: Волговятское кн. изд-во, 1978. 239 с. (Так закалялась сталь).
32. Фініков В. Ф. Україна – ціліні. К.: Знання, 1963. 38 с.
33. Фініков Т.В. Студентські будівельні зағони Української РСР на спорудженні народногосподарських об'єктів країни (1966–1975 рр.) // Український історичний журнал. 1976. №3. С. 64–73.
34. Никитский Л. В. Студент в рабочей спецовке. Третий семестр и трудовое право. М.: Юридическая литература, 1979. 48 с.
35. Ермошин Г., Лияскин В., Приступко В. ССО: стройка, студенты, отряд. М.: Изд-во Стройиздат, 1978. 191 с.
36. Ермошкин Г.Т. Студенческий отряд и хозяйственная организация: правовые вопросы. М.: Изд-во Юридическая литература, 1987. 102 с.
37. Организация быта бойцов студенческих строительных отрядов: Метод. рекомендации / [Сост.: Маренго А. К]. Кишинев: КГУ, 1983. 31 с.
38. Аврамов А., Яльжко Н. Памятка санитарному инструктору студенческого строительного отряда. К.: Здоров'я, 1983. 11 с.
39. Бронзов П. Учебно-воспитательная роль студенческих медицинских отрядов и их организационная структура // Студенты народному хозяйству. Саратов, 1983. С.36–38.
40. Губина С. А. Трудовое воспитание студентов: методология, теория, управление. М.: Высшая школа, 1986. 96 с.
41. Иванов Н., Грищенко Т.П. Роль студенческих строительных отрядов в трудовом воспитании и развитии научного творчества молодежи // Студенчество – народному хозяйству. Саратов, 1983. С. 4–6.
42. Зорова О. А. Нравственные и эстетические факторы в трудовом воспитании. М.: Высшая школа, 1986. 55 с.
43. Кочергин А., Дубнов А., Лисс Л. Партийная работа вузе. Некоторые вопросы формирования специалистов в условиях научно-технической революции. М.: Издательство политической литературы, 1979. 230 с.
44. Заварзин А. К. Партийное руководство деятельностью комсомола по трудовому воспитанию студенческой молодежи 1971–1980 гг (на материалах обл. Центрального Черноземья): дис. канд. ист. наук: 07.00.02. Воронеж, 1989. 213 с.
45. Королев А. А. Политика КПСС по повышению роли государственных органов и общественных организаций в коммунистическом воспитании молодежи: тенденции и противоречия: (Середина 60-х и 80-х годы): автореферат дис. ... доктора исторических наук: 07.00.01. Москва, 1989. 35 с.
46. Шмелева Т.Л. Партийное руководство коммунистическим воспитание студенческой молодежи в условиях развитого социализма. М.: Издательство Московского университета, 1985. 171 с.
47. Приступко В.А. Исторический опыт советского государства и общества по вовлечению студенческой и учащейся молодежи в решение народнохозяйственных задач посредством движения студенческих отрядов. 1959–1990 годы: автореф. дисс. канд. ист. наук. М., 1998. 26 с.
48. Комсомол в вузе. / [упоряд.: Карпунин О. Н., Мостыка И. А.]

М.: Изд-во Молодая гвардия, 1981. 206 с. 49. Безбородов А.Б. Комсомол в студенческих строительных отрядах. 1958–1975 гг. // Советские архивы. Москва. 1981. №1. С. 85–87. 50. Шостаковский Н.Н. Профессиональное воспитание студентов и комсомол // Молодежь и образование. Москва. 1972. 51. Коршунов А.Н., Шкатран О.И. Технологический переворот и судьба молодых. М.: Знание, 1989. 62 с. 52. Воронков Ю.С. Молодежь и проблема НТП (особенности пропаганды в условиях перестройки). М.: Высшая школа, 1989. 45 с. 53. Гуркин А.Б. Ленинградский студенческий отряд: история, опыт, перспективы. Л.: Лениздат, 1990. 111 с. 54. Марченко А., Стоян А. Семестры гражданской зрелости. Коммунистическое воспитание молодежи в строительных отрядах К.: Высшая школа, 1988. 147 с. 55. Фролкин О.И., Смирнов А.Г., Яковлев А.В. На то нам юность дана. Саратов: Поволжское кн. изд-во, 1988. 196 с. 56. Жуков К. С. Комсомол – помощник партийных организаций в воспитании социальной активности студентов: дис... канд. ист. наук. – Иркутск, 1985. 211 с. 57. Киселев И.П. Студенческие строительные отряды и их роль в коммунистическом воспитании специалистов народного хозяйства: автореф. дис. канд. филос. наук: 09.00.02. М., 1977. 22 с. 58. Перепелкин В.А. Ленинградская партийная организация в борьбе за идейно-политическое воспитание студенческой молодежи в 1959–1965 гг: дис. канд. ист. наук. Л., 1968. 224 с. 59. Пискун А. И. Партийное руководство деятельностью комсомола по организации и развитию движения студенческих отрядов: дис. ...канд. ист. наук. К., 1987. 196 с. 60. Эсманович И. Ф. Партийное руководство деятельностью комсомола по совершенствованию работы студенческих строительных отрядов: дис. канд. ист. наук. М., 1976. 198 с.

References

1. Tolypin Yu. M. Shkola kommunisticheskogo truda na tseline [School of communist labor on virgin soil]. Moscow, 1962. 139 p.
2. Abaeva N. Studencheskie stroitel'nye otryady: problemy i perspektivy [Student construction teams: problems and prospects]. Alma-Ata, 1971. 153 p.
3. Frolov N. Studencheskie otryady – effektivnaya forma politicheskogo, trudovogo, npravstvennogo vospitaniya studencheskoi molodezhi [Student detachments – an effective form of political, labor, moral education of student youth]. Kishinev, 1971. 273 p.
4. Tarasenko Ya. Studencheskaya tselina: Sb. statei [Student's virgin lands: Sat. articles]. Rostov-na-Donu, 1973. 174 p.
5. Ol'khovskii E. S. Gody studencheskie. O kommunisticheskom vospitanii budushchikh spetsialistov [Years student. On the communist upbringing of future specialists]. Leningrad, 1972. 161 p.
6. Zhitenev V. A. Gody studencheskie [Years student]. Moscow, 1972. 47 p.
7. Umanskii L. I. Poetapnoe razvitie gruppy kak kollektiva [Step-by-step development of the group as a collective]. Kollektiv i lichnost', Moscow, 1975, pp. 77–87.
8. Umanskii L. I. Psikhologiya i pedagogika raboty komsorga [Psychology and pedagogy of the work of the comrade]. Moscow, 1984. 206 p.
9. Petrov I., Semenchenko A. Vazhnyi faktor stanovleniya lichnosti (iz opyta raboty studencheskikh stroitel'nykh otryadov) [An important factor in the formation of personality (from the experience of student construction teams)]. Moscow, 1975. 76 p.
10. Bovkun V.V. Obraz zhizni sovetskoi molodezhi: tendentsii, problemy, perspektivy [The way of life of Soviet youth: trends, problems, prospects]. Moscow, 1988. 142 p.
11. Amerkhanova Zh. Trudovoi semester [Working semester]. Alma-Ata, 1975. 31 p.
12. Evseeva R. V. Studencheskii stroitel'nyi [Student building]. Moscow, 1975. 143 p.
13. Shvalev L. N., Gonin I. P., Imaikin G. A. Okhrana truda v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh [Labor protection in student construction units]. Moscow, 1975. 72 p.
14. Andrienko V.M. Sanitarno-gigienicheskoe obespechenie i okhrana truda v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh [Sanitary and hygienic provision and labor protection in student construction brigades]. Moscow, 1983. 46 p.
15. Anfimov S.A. Okhrana truda v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh [Safety in student construction brigades]. Kyiv, 1982. 95 p.
16. Berezhnoi S. A. Okhrana truda v studencheskikh otryadakh [Labor protection in student groups]. Moscow, 1980. 144 p.
17. Mikshta P. S. Okhrana truda v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh: Ucheb. Posobie [Labor protection in student building units: Proc. Allowance]. Vil'nyus, 1980. 104 p.
18. Ustav KPSS. Utverzhden XXII sezdom, chastichnye izmeneniye vneseny XXIII XXIV sezdamy KPSS [The Charter of the CPSU. Approved by the XXII congress, partial changes were made by the XXIII–XXIV congresses of the CPSU]. Moscow, 1982, p. 6.
19. Artem'ev E. F. Studencheskie otryady i kommunisticheskoe vospitanie molodezhi (1959–1975): Ucheb. Posobie [Student detachments and communist education of youth (1959–1975): Proc. Allowance]. Moscow, 1978. 105 p.
20. Artem'ev E. F. Studencheskii otryad: voprosy i otvety [Student detachment: questions and answers]. Moscow, 1987. 318 p.
21. Artem'ev E. F. Stupeni vozmuzhaniya. Istoriya, opyt patrioticheskogo dvizheniya studencheskikh otryadov [The stages of maturity. History, the experience of the patriotic movement of student groups]. Moscow, 1983. 254 p.
22. Artem'ev E.F. Geroicheskii put' Leninskogo komsomola: sobytiya, fakty, tsify [The heroic path of the Leninist Komsomol: events, facts, figures]. Moscow, 1980. 273 p.
23. Artem'ev E.F. Komsomol – aktivnyi pomoshchnik partii po trudovomu vospitaniiyu vuzovskoi molodezhi v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh (1959–1974) [Komsomol – the active assistant to party on labor education of high school youth in student construction brigades (1959–1974)]. Kazan', 1975. 207 p.
24. Platonov Yu. P. Sotsial'no-psikhologicheskie aspekty upravleniya studencheskimi trudovymi kollektivami [Socio-psychological aspects of managing student labor collectives]. Leningrad, 1986. 93 p.
25. Platonov Yu. P. Studencheskie otryady: psikhologicheskie ocherki [Student detachments: psychological essays]. Leningrad, 1988. 174 p.
26. Saar E., Titma M. Molodoe pokolenie [Younger generation]. Moscow, 1986. 254 p.
27. Rubina L.Ya. Sovetskoe studenchestvo: sotsiologicheskii ocherk [Soviet students: a sociological essay]. Moscow, 1981. 207 p.
28. Shepel' V. M. Upravlencheskaya psikhologiya [Management psychology]. Moscow, 1984. 247 p.
29. Bezborodov M. Trudovoi semester: studencheskaya otryady i vospitanie podrostkov [Labor semester: student detachments and the education of adolescents]. Moscow, 1973. 58 p.
30. Golubchik E. M. Tovarithch otryad: O studencheskikh stroitel'nykh otryadakh [Comrade detachment: About student construction units]. Saransk, 1989. 100 p.
31. Vasil'eva I., Shcherbo A. Otryad

idet v nastuplenie [The detachment is on the offensive]. Gor'kii, 1978. 239 p. – (Tak zakalyalas' stal'). 32. Finikov V. F. Ukrayina – tsilini [Ukraine is Virgin Lands]. Kiyv, 1963. 38 p. 33. Finikov T.V. Students'ki budivel'ni zagoni Ukraïns'koï RSR na sporudzheni narodnogospodars'kikh ob'ektiv kraïni (1966–1975 rr.) [Student building detachments of the Ukrainian SSR for the construction of national economic objects of the country (1966–1975 gg.)]. Ukraïns'kii istorichnii zhurnal, Kyiv, 1976, vol. 3, pp. 64–73. 34. Nikitskii L. V. Student v rabochei spetsovke. Tretii semestr i trudovoe pravo [A student in working clothes. Third semester and labor law]. Moscow, 1979. 48 p. 35. Liyaskin V., Ermoshin G., Pristupko V. SSO: stroika, studenty, otryad [CSD: construction, students, detachment]. Moscow, 1978. 191 p. 36. Ermoshkin G.T. Studencheskii otryad i khozyaistvennaya organizatsiya: pravovye voprosy [Student detachment and economic organization: legal issues]. Moscow, 1987. 102 p. 37. Marengo A. Organizatsiya byta boitsov studencheskikh stroitel'nykh otryadov: Metod. rekomendatsii [Organization of the life of fighters of student construction teams: Method. recommendations]. Kishinev, 1983. 31 p. 38. Avramov A. A., Yalyzhko N. Pamyatka sanitarnomu instruktoru studencheskogo stroitel'nogo otryada [Memo to the health instructor of the student construction brigades]. Kyiv, 1983. 11 p. 39. Bronzov P. Uchebno-vospitatel'naya rol' studencheskikh meditsinskikh otryadov i ikh organizatsionnaya struktura [Educational and educational role of student medical units and their organizational structure]. Studenty narodnomu khozyaistvu, Saratov, 1983, pp. 36–38. 40. Gubina S. A. Trudovoe vospitanie studentov: metodologiya, teoriya, upravlenie [Labor education of students: methodology, theory, management]. Moscow, 1986. 96 p. 41. Grishchenko T., Ivanov N. Rol' studencheskikh stroitel'nykh otryadov v trudovom vospitanii i razvitii nauchnogo tvorchestva molodezhi [The role of student construction teams in labor education and the development of scientific creativity of youth]. Studenchestvo – narodnomu khozyaistvu, Saratov, 1983, pp. 4–6. 42. Zorova O. A. Nravstvennye i esteticheskie faktory v trudovom vospitanii [Moral and aesthetic factors in labor education]. Moscow, 1986. 55 p. 43. Kochergin A. Dubnov A., Liss L. Partiynaya rabota vuze. Nekotorye voprosy formirovaniya spetsialistov v usloviyakh nauchno-tekhnicheskoi revolyutsii [Party work of the university. Some questions of the formation of specialists in the conditions of the scientific and technological revolution]. Moscow, 1979. 230 p. 44. Zavarzin A. K. Partiinoe rukovodstvo deyatel'nost'yu komsomola po trudovomu vospitaniiu studencheskoi molodezhi 1971–1980 gg (na materialakh obl. Tsentral'nogo Chernozem'ya): dis. kand. ist. nauk [Party leadership of the Komsomol on the labor education of students in 1971–1980 (on the materials of the Central Chernozem region)]. Voronezh, 1989. 213 p. 45. Korolev A. A. Politika KPSS po povysheniyu roli gosudarstvennykh organov i obshchestvennykh organizatsii v kommunisticheskom vospitanii molodezhi: tendentsii i protivorechiya: (Seredina 60-kh i 80-kh gody): avtoreferat dis. ... doktora istoricheskikh nauk [Politics of the CPSU to enhance the role of state bodies and public organizations in the communist education of youth: trends and contradictions: (Mid-60s and 80s)]. Moscow, 1989. 35 p. 46. Shmeleva T.L. Partiinoe rukovodstvo kommunisticheskim vospitaniiu studencheskoi molodezhi v usloviyakh razvitogo sotsializma [Party leadership of the communist education of student youth in conditions of developed socialism]. Moscow, 1985. 171 p. 47. Pristupko V.A. Istoricheskii opyt sovetskogo gosudarstva i obshchestva po vovlecheniyu studencheskoi i uchashcheisya molodezhi v reshenie narodnokhozyaistvennykh zadach posredstvom dvizheniya studencheskikh otryadov. 1959–1990 gody: avtoref. diss. kand. ist. nauk [The historical experience of the Soviet state and society in involving students and students in the solution of national economic problems through the movement of student groups. 1959–1990]. M., 1998. 26 p. 48. Karpukhin O. N., Mostyka I. A. Komsomol v vuze [Komsomol in the university]. Moscow, 1981. 206 p. 49. Bezborodov A.B. Komsomol v studencheskikh stroitel'nykh otryadakh. 1958–1975 gg. [Komsomol in student construction brigades. 1958–1975]. Sovetskie arkhivy, Moskva, 1981, vol. 1. pp. 85–87. 50. Shostakovskii N.N. Professional'noe vospitanie studentov i komsomol [Professional education of students and the Komsomol]. Molodezh' i obrazovanie, Moscow, 1972, vol 1, pp 56–60. 51. Korshunov A.N. Shkatran O.I. Tekhnologicheskii perevorot i sud'ba molodykh [The technological revolution and the fate of the young]. Moscow, 1989. 62 p. 52. Voronkov Yu.S. Molodezh' i problema NTP (osobennosti propagandy v usloviyakh perestroiki) [Youth and the problem of scientific and technical progress (features of propaganda in conditions of perestroika)]. Moscow, 1989. 45 p. 53. Gurkin A.B. Leningradskii studencheskii otryad: istoriya, opyt, perspektivy [Leningrad Student Detachment: history, experience, prospects]. Leningrad, 1990. 111 p. 54. Marchenko A., Stoyan A. Semestry grazhdanskoi zrelosti. Kommunisticheskoe vospitanie molodezhi v stroitel'nykh otryadakh [Semesters of civic maturity. Communist education of youth in construction units]. Kyiv, 1988. 147 p. 55. Frolkin O.I., Smirnov A.G., Yakovlev A.V. Na to nam yunost' dana [On that to us youth is given]. Saratov, 1988. 196 p. 56. Zhukov K. S. Komsomol – pomoshchnik partiinykh organizatsii v vospitanii sotsial'noi aktivnosti studentov: dis... kand. ist. nauk [Komsomol – an assistant party organizations in the education of social activity of students]. Irkutsk, 1985. 211 p. 57. Kiselev I.P. Studencheskie stroitel'nye otryady i ikh rol' v kommunisticheskom vospitanii spetsialistov narodnogo khozyaistva: avtoref. dis. kand. filos. nauk [Student construction teams and their role in the communist education of specialists in the national economy]. Moscow, 1977. 22 p. 58. Perepelkin V.A. Leningradskaya partiynaya organizatsiya v bor'be za ideino-politicheskoe vospitanie studencheskii molodezhi v 1959–1965 gg: dis. kand. ist. nauk [The Leningrad party organization in the struggle for the ideological and political education of student youth in 1959–1965] Leningrad, 1968. 224 p. 59. Piskun A. I. Partiinoe rukovodstvo deyatel'nost'yu komsomola po organizatsii i razvitiyu dvizheniya studencheskikh otryadov: dis. ...kand. ist. nauk [Party leadership of the Komsomol for organizing and developing the movement of student groups]. Kyiv, 1987. 196 p. 60. Esmanovich I. F. Partiinoe rukovodstvo deyatel'nost'yu komsomola po sovershenstvovaniyu raboty studencheskikh stroitel'nykh otryadov: dis. kand. ist. nauk [Party leadership of the Komsomol for the improvement of student construction teams]. Moscow, 1976. 198 p.

Roman Ralko

SOVIET HISTORIOGRAPHY OF THE STUDENTS CONSTRUCTION TEAMS (1962–1989)

The article analyzes Soviet historiography that was focused on the problem of student construction teams in the USSR. We came to the conclusions that this problem was investigated basically through the historical-party aspect, the methodological basis of which were the approaches of the Marxist-Leninist theory, some aspects of their activity were examined, and great attention was paid to the economic feasibility of organizing these construction teams, their production activities outside the curriculum, and the role of the Komsomol in this process.

The author identifies the main stages in the development of Soviet historiography of the movement of student construction teams.

The methodological basis of the publication is the general scientific principles of objectivity, systemic and historicism, as well as methods of historical research – periodization, historical-comparative and historical-systemic methods.

Key words: Komsomol, historiography, students, socially useful work, youth movement.

УДК 94(477):167»1907–1939»

Іван Янюк

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВУ «ЗЕМЛЯ» (1907–1939 РР.)

У статті проаналізовано основні методи досліджень діяльності окремо взятих суб'єктів господарської діяльності – структурних частин українського кооперативного руху, який існував у Східній Галичині упродовж другої половини XIX ст. – до 1939 р. На прикладі парцеляційного товариства (кооперативного банку) «Земля» автор розкрив основні методи історичного дослідження, за допомогою яких науковці можуть найбільш повно розкрити тему та виконати завдання, поставлені у ході здійснення такого типу історичних досліджень. Автором розглянуто не лише загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження, а й методи, які застосовують в інших галузях науки, зокрема, економіки.

Ключові слова: парцеляційне товариство «Земля», кооперативний банк «Земля», методика, метод, загальнонауковий метод, спеціально науковий метод.

Актуальність дослідження теоретико-методологічних аспектів дослідження функціонування окремих економічних товариств у Східній Галичині полягає у невеликій кількості досліджень кооперативів, як окремих суб'єктів економічної діяльності, так і основних елементів українського кооперативного руху початку XX ст.–1939 р.

Наукова новизна у систематизації наукових досліджень на цю тему та поєднанні деяких економічних та історичних методів у ході здійснення наукового дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати теоретико-методологічні засади діяльності парцеляційного товариства (кооперативного банку) «Земля» у Східній Галичині упродовж початку XX ст.–1939 р.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити які загальнонаукові, історичні та економічні методи дослідження необхідні для найбільш якісного аналізу досліджуваної проблеми.

Теоретико-методологічні засади наукових досліджень аналізувалися у працях Я. Калакури, І. Войцехівської, Б. Корольова [1], В. Бакуменка, В. Князева, Ю. Сурміна [2], Н. Костенко, В. Іванова [3], Д. Сепетія [4], Л. Пісьмаченко [5], В. Косминої [6], І. Стороженка [7], Т. Давидової [8], О. Семеряги [9], Т. Паламарчук та О. Русак [10], І. Скрильник та Н. Власенко [11].

Кожне наукове дослідження розпочинається з формування методології, яка визначає вибір напрямку та засобів пізнання. У сучасній науці присутній досить широкий спектр визначень поняття «методологія». На нашу думку, найбільш повно і точно суть цього поняття розкривається у філософському словнику. У ньому методологія подається як сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою у науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо [12, с. 374]. У колективній статті В. Бакуменко, В. Князев та Ю. Сурмін, серед інших, надали таке визначення методології – це деяка сукупність філософських методів пізнання, яка охоплює індуктивний метод Ф. Бекона, раціоналістичний метод Р. Декарта, діалектичний метод Сократа, Г. Гегеля, К. Маркса,